

**UNIVERSITATEA BABEȘ BOLYAI CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE PSIHOLOGIE ȘI ȘTIINȚELE EDUCAȚIEI
ȘCOALA DOCTORALĂ „EDUCAȚIE, DEZVOLTARE, COGNIȚIE”**

**TEZA DE DOCTORAT
PROGRAME DE INTERVENȚIE PENTRU COPIII CU
DIFICULTĂȚI DE ÎNVĂȚARE
REZUMAT**

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. VASILE CHIȘ**

**DOCTORAND:
BARTH (PETER) KARLA MELINDA**

CLUJ NAPOCA, 2012

CUPRINS

INTRODUCERE	7
CAPITOLUL I	
DIFICULTĂȚI DE ÎNVĂȚARE- ABORDARE INTERDISCIPLINARĂ.....	9
I.1. Probleme atipice în dezvoltare.....	9
I.1.1. Definirea problemelor atipice de dezvoltare.....	9
I.1.1.1. Conceptul de dezvoltare.....	9
I.2. Tulburări de dezvoltare.....	11
I.3. Întârzieri în dezvoltare.....	13
I.4. Dificultăți de învățare.....	14
I.4.1. Învățarea – clarificări conceptuale.....	14
I.4.2. Perspective de abordare a dificultăților de învățare.....	26
I.4.3. Definirea tulburărilor de învățare.....	32
I.4.4. Etiologia dificultăților de învățare.....	34
I.4.5. Taxonomii ale dificultăților de învățare.....	42
I.4.5.1. Taxonomii preluate din literatura de specialitate.....	42
I.4.5.2. Taxonomii proprii.....	47
I.4.6. Structura componentială a dificultăților de învățare.....	50
I.4.6.1. Componenta cognitivă.....	50
I.4.6.2. Componenta afectivă.....	57
I.4.6.3. Componenta motivațională.....	61
I.4.6.4. Componenta volitivă.....	62
I.4.6.5. Componenta caracterială și temperamentală.....	63
I.4.7. Depistarea, examinarea, evaluarea și prevenirea dificultăților de învățare.....	63
I.4.8. Diagnosticul diferențial al dificultăților de învățare.....	70
I.4.9. Evoluția ontogenetică a dificultăților de învățare.....	72
I.4.10. Intervenția educațională în cazul copiilor cu dificultăți de învățare....	75
CAPITOLUL II	
METODA SINDELAR- ABORDARE INTEGRATĂ A EVALUĂRII ȘI INTERVENȚIEI LA COPIII CU DIFICULTĂȚI DE ÎNVĂȚARE.....	79
II.1. Cercetări teoretice și experimentale ale dezvoltării cognitive.....	79

II.1.1.Dezvoltarea cognitivă- aspecte generale.....	79
II.1.2. Constructivismul piagetian (teoria lui Jean Piaget).....	81
II.1.3. Constructivismul social: L.S. Vîgotski.....	84
II.1.4. Teoria genetic-cognitivă și structurală – J. Bruner.....	85
II.1.5.Teoria lui K. Nelson.....	87
II.1.6. Teoria învățării mediate- R. Feuerstein.....	87
II.1.7. Comunalitate și diversitate în abordările dezvoltării cognitive.....	90
II.1.8. Cercetări recente referitoare la dezvoltare.....	91
II.2. Programul Sindelar-prezentare generală.....	94
II.2.1. Scurt istoric.....	94
II.2.2. Prezentarea programului.....	97
II.2.2.1. Baza teoretică a metodei Sindelar - concepția lui Affolter privitoare la dezvoltarea cognitivă.....	97
II.2.2.2.Concepția Brigitei Sindelar referitoare la dificultățile de învățare.....	100
II.2.2.3.Tulburări instrumentale - caracterizare generală.....	101
II.2.2.3.1. Principalele funcții instrumentale.....	103
II.2.3. Prezentarea probei de evaluare a funcțiilor instrumentale.....	106
II.2.4. Program de corectare și dezvoltare a funcțiilor instrumentale.....	115
II.2.4.1. Precizări.....	115
II.2.4.2. Componenta programului de dezvoltare.....	117
II.2.4.2.1. Exerciții pentru dezvoltarea atenției vizuale.....	117
II.2.4.2.2. Exerciții pentru dezvoltarea atenției acustice.....	120
II.2.4.2.3. Exerciții pentru dezvoltarea percepției vizuale.....	122
II.2.4.2.4. Exerciții pentru dezvoltarea percepției acustice.....	124
II.2.4.2.5. Exerciții pentru dezvoltarea memoriei vizuale.....	126
II.2.4.2.6. Exerciții pentru dezvoltarea memoriei verbal acustice.....	128
II.2.4.2.7. Exerciții pentru dezvoltarea integrării intermodale (văz, auz, mișcare)	130
II.2.4.2.8. Exerciții pentru dezvoltarea percepției seriale.....	131
II.2.4.2.9. Exerciții pentru dezvoltarea motricității verbale.....	133
II.2.4.2.10. Exerciții pentru dezvoltarea coordonării vizuo-motorii.....	134
II.2.4.2.11. Exerciții pentru dezvoltarea orientării spațiale.....	135

II.2.4.3. Exemple de cazuri din activitatea autoarei.....	137
---	-----

CAPITOLUL III

EXPERIMENTUL ÎNTREPRINS PE TEMA „PROGRAME DE INTERVENȚIE PENTRU COPIII CU DIFICULTĂȚI DE ÎNVĂȚARE”	140
III.1. Etapa constatativă.....	140
III.1.1. Obiectivele etapei constatative.....	140
III.1.2. Eșantionul de subiecți al etapei constatativă.....	140
III.1.3. Eșantionul de conținut al etapei constatative.....	142
III.1.4. Sistemul metodelor și instrumentelor utilizate în etapa constatativă.....	143
III.1.5. Pretestul.....	149
III.1.6. Rezultate obținute de elevi în pretest.....	150
III.1.6.1. Rezultate privind dezvoltarea funcțiilor instrumentale la elevii cu dificultăți de învățare.....	150
III.1.6.2. Rezultate privind relațiile din cadrul grupului în care sunt integrați elevii cu dificultăți de învățare.....	159
III.2. Etapa experimentală	176
III.2.1. Obiectivele etapei experimentale.....	176
III.2.2. Ipotezele experimentale.....	176
III.2.2.1. Ipoteza generală.....	176
III.2.2.2. Ipoteze secundare.....	177
III.2.3. Designul experimental.....	178
III.2.4. Etapele și desfășurarea experimentului.....	178
III.2.4.1. Descrierea experimentului didactic realizat.....	178
III.2.4.2. Eșantionul de conținut.....	180
III.2.4.2.1. Programul de dezvoltare al funcțiilor instrumentale.....	180
III.2.4.2.2. Activitatea de consiliere întreprinsă în vederea îmbunătățirii relațiilor din cadrul grupului.....	185
III.2.5. Administrarea posttestului.....	198
III.2.6. Retestul.....	198

CAPITOLUL IV

ANALIZA ȘI INTERPRETAREA REZULTATELOR.....	199
IV.1. Rezultate referitoare la dezvoltarea funcțiilor instrumentale.....	199
IV.1.1. Rezultate obținute pentru Diferențiere – discriminare vizuală.....	203

IV.1.2. Rezultate obținute pentru Diferențiere-discriminare verbală.....	206
IV.1.3. Rezultate obținute pentru Integrare intermodală.....	208
IV.1.4. Rezultate obținute pentru Memorie vizuală.....	210
IV.1.5. Rezultate obținute pentru Memorie verbal acustică.....	211
IV.1.6. Rezultate obținute pentru Memorie intermodală.....	212
IV.1.7. Rezultate obținute pentru Motricitate articulatorie.....	214
IV.1.8. Rezultate obținute pentru Coordonare vizuo-motorie.....	215
IV.1.9. Rezultate obținute pentru Atenție vizuală.....	216
IV.1.10. Rezultate obținute pentru Atenție acustică.....	217
IV.1.11. Rezultate obținute pentru Schema corporală- orientare spațială.....	219
IV.1.12. Performanțele școlare ale elevilor în etapa posttest.....	220
IV.2. Rezultate referitoare la relațiile din cadrul grupului.....	227
IV.3. Rezultate din etapa de retest.....	241
IV.3.1. Rezultate din retest privind dezvoltarea funcțiilor instrumentale.....	241
IV.3.2. Rezultate din retest referitoare la performanțele școlare ale elevilor.	251
IV.3.3. Rezultate din retest privind relațiile din cadrul grupului.....	254
CONCLUZII.....	258
BIBLIOGRAFIE.....	264
ANEXE.....	271

Cuvinte cheie: dificultăți de învățare, funcții instrumentale, programul Sindelar de dezvoltare al funcțiilor instrumentale, relații interumane, autocunoaștere, intecunoaștere

În ultima perioadă, s-a înlocuit clasificarea și etichetarea copiilor în categorii diferite în funcție de deficiență, prin conceptul de „copii cu cerințe educaționale speciale”. Tot mai mult se face simțită nevoia ca școlile obișnuite să se implice prin lărgirea obiectivelor lor, astfel încât să poată cuprinde o mai mare diversitate de elevi și să permită înglobarea, în sistemul general, a cât mai multor copii cu cerințe educaționale speciale. În deplin acord cu legislația internațională privind egalizarea șanselor și a unei educații pentru toți, strategia propusă de Ministerul Educației Naționale se dorește a fi una coerentă, logică și modernă care să țintească spre : asigurarea unei participări totale și active în viața comunității, a elevilor deficienți, asistarea permanentă și continuă a acestora spre a-i conduce spre o viață independentă în acord cu propriile cerințe și aspirații, dar și capacități de realizare; tratarea cauzelor deficiențelor, prevenirea agravării lor, și diminuarea consecințelor suportate de elevi; evitarea oricăror forme de discriminare. Această atitudine manifestată la nivelul întregii societăți trebuie să respecte principiul normalizării, adică asigurarea accesului, pentru toate categoriile de persoane, la tiparele existențiale și la condițiile de viață cotidiană cele mai apropiate posibil de normele considerate normale pentru o viață obișnuită.

Strategiile de formare a unei atitudini pozitive în ceea ce privește realizarea eficientă a integrării și incluziunii tuturor categoriilor de copii trebuie să țină cont de situația concretă a fiecărui copil integrat în școala obișnuită, precum și de contextul complex în care integrarea se desfășoară. Totuși există o categorie de copii care în continuare pare a fi dezavantajată, necunoscută, și anume copiii cu dificultăți de învățare.

Definirea conceptului de *dificultăți de învățare* este un demers oarecum dificil datorită naturii aparte a fenomenului. Diverși autori care s-au preocupat de această problemă au elaborat numeroase definiții care s-au succedat la interval de câțiva ani, fie adăugând noi elemente, fie renunțând la unele din cele anterioare, considerate depășite, pe măsură ce studiile și cercetările privind dificultățile de învățare avansau. O dată cu trecerea timpului s-au stabilit mai multe semnificații ale termenului, de la dificultăți școlare înțelese ca piedici, probleme pe care le întâmpină elevii în învățarea școlară, la dificultăți de învățare înțelese ca dizabilități sau ca și dificultăți specifice de învățare.

Există o corelație interesantă între dificultățile de învățare și tulburările instrumentale definite de Haim (1963, după Vrășmaș, E., 2007, pag. 25) ca „un ansamblu de date neurobiologice care intervin în adaptarea umană la mediul material, prin intermediul motricității, și la mediul uman prin intermediul limbajului”. Este vorba de fapt despre

totalitatea mecanismelor funcționale care pot fi considerate ca fiind instrumente ale învățării sau care facilitează învățarea. Studii tot mai multe sprijină ideea conform căreia inadaparea școlară și problemele pe care le întâmpină elevii în învățare sunt datorate în proporție destul de mare (două din trei cazuri) tulburărilor instrumentale și afective.

Lucrarea de față pornește tocmai de la această premisă încercând să demonstreze faptul că în situația în care funcțiile instrumentale afectate sunt corectate și se dezvoltă normal vor duce și la îmbunătățirea performanțelor școlare ale elevilor cu dificultăți de învățare.

Copiii care se confruntă cu dificultățile de învățare, dacă sunt ajutați pot înregistra progrese, chiar dacă reduse, iar dacă sunt acceptați de către cadrul didactic și de clasa din care fac parte, ei se vor strădui mai mult pentru a face față cerințelor programei școlare și pentru a depăși aceste dificultăți.

În ceea ce privește structura lucrării, așa cum aceasta se obsevă și în cadrul cuprinsului, există două capitole teoretice și două care cuprind partea practică.

Capitolul I, intitulat „Dificultăți de învățare – abordare interdisciplinară” se ocupă de problematica dificultăților de învățare. S-a pornit de la dezvoltare, înțeleasă ca acel proces complex de trecere de la inferior la superior, de la simplu la complex ce se realizează printr-o suită de stadii, proces în care în anumite situații pot să apară probleme care vor duce la apariția tulburărilor de dezvoltare, a întârzierilor în dezvoltare și a dificultăților de învățare. Am încercat definirea ddificultăților de învățare atât din perspectivă unilaterală cât și interdisciplinară, concluzionând că un copil/elev are dificultăți de învățare dacă:

- există o diferență semnificativă între capacitățile sale și performanța școlară atinsă;
- progresul realizat de el în procesul de învățare este minim sau zero, pe o perioadă mai mare de timp;
- are o dizabilitate/incapacitate care-l împiedică să utilizeze facilitățile educaționale care sunt puse la dispoziția copiilor de aceeași vârstă cu el;
- lucrează în plan școlar la un nivel inferior copiilor de aceeași vârstă;
- are dificultăți persistente în învățarea citit-scrisului și a calculului matematic;
- are dificultăți emoționale și de comportament care împiedică frecvent și la un nivel considerabil procesul de învățare a copilului sau chiar a întregii clase;
- are deficiențe senzoriale și psihice care necesită un echipament sau servicii specializate suplimentare;
- are dificultăți continue de comunicare și interacțiune care-l împiedică în dezvoltarea unor relații sociale echilibrate și formează obstacole în procesul învățării.

Definiția de lucru emisă și utilizată de noi a fost: *dificultățile de învățare sunt reprezentate de tulburări în sfera învățării care împiedică elevul să obțină performanțe școlare identice cu ale celorlalți semeni (de aceeași vârstă, cu același nivel intelectual) fără a avea nici o deficiență sau dizabilitate vizibilă și recognoscibilă. Ele pot fi cauzate de nedezvoltarea sau incompleta dezvoltare a unor funcții instrumentale simple dar și de o stimă de sine scăzută datorată unor probleme de relaționare cu cei din jur.*

În continuare am prezentat etiologia, diferite taxonomii din literatura de specialitate dar și proprii, structura componentială a dificultăților de învățare (considerând că putem vorbi despre componenta cognitivă, afectivă, motivațională, volitivă, caracterială și temperamentală), modalitățile de depistare, examinare, evaluare și intervenție educațională.

Cel de-al doilea capitol al lucrării prezintă un program de evaluare și dezvoltare al funcțiilor instrumentale care ar putea sta la baza dificultăților de învățare, propus de psihologul austriac Brigitte Sindelar. Proba ce evaluează funcțiile instrumentale: atenție vizuală și acustică, percepție vizuală și acustică, memorie vizuală și acustică, codare intermodală, percepție serială, motricitate verbală, coordonare vizuo-motorie, orientare spațio-temporală cuprinde un număr de 19 subprobe verbale și nonverbale care se administrează individual și a căror utilizare este relativ ușoară deoarece nu necesită existența unor instrumente deosebite și nu sunt legate de timp. Singura cerință emisă este de a crea un mediu favorabil copilului în care acesta să se simtă bine. Este prezentat și programul de dezvoltare al funcțiilor instrumentale afectate, program care a fost preluat și adaptat conform cerințelor sistemului de învățământ românesc și capacităților elevilor cu care s-a lucrat.

Capitolul al III-lea intitulat **Experimentul întreprins pe tema „Programe de intervenție pentru copiii cu dificultăți de învățare”** cuprinde descrierea etapei constatative care a stat la baza formulării obiectivelor și ipotezelor cercetării precum și rezultatele obținute de noi în această etapă.

Obiectivele formulate pentru etapa constatativă au fost:

- cunoașterea și descrierea proceselor atipice în dezvoltarea și funcționarea școlarului mic, a cauzelor care duc la apariția acestora, a factorilor care le determină, a domeniilor în care ele pot să apară
- analiza relației existente între rezultatele școlare ale elevilor cu dificultăți de învățare și modul de funcționare al funcțiilor instrumentale
- evaluarea principalelor funcții instrumentale care ar putea determina apariția dificultăților de învățare
- radiografierea relațiilor existente în grupul clasă integrator al copiilor cu dificultăți de învățare
- conceperea/proiectarea și aplicarea unor programe de intervenție pentru copiii cu dificultăți de învățare în vederea îmbunătățirii performanțelor școlare ale acestora

Eșantionul de subiecți cu care s-a lucrat a fost stabilit pe bază de randomizare stratificată ținându-se cont de vârsta cronologică a subiecților (elevi de 9-10 ani, clasa a III-a). Am lucrat cu un număr de 60 de subiecți dintre care 30 au aparținut grupului experimental și 30 grupului de control.

În etapa constatativă s-au utilizat ca și metode: observația psihosocială, testul Matici Progressive Color, metoda Sindelar, testul și matricea sociometrică. Pe baza interpretării rezultatelor din pretest concluzia principală care poate fi extrasă este că cele două loturi, experimental și de control, sunt aproximativ identice în ceea ce privește dezvoltarea funcțiilor instrumentale, a rezultatelor la Limba Română și Matematică dar și a modului în care sunt priviți și percepuți elevii cu dificultăți de învățare de către colegii lor (toate rezultatele fiind susținute de praguri de semnificație mai mare de 0,010 la testul t).

Cercetarea experimentală întreprinsă în vederea proiectării și aplicării unor programe de intervenție cu valoare de „bune practici” pentru elevii cu dificultăți de învățare a fost subordonată principiilor și normelor metodologice care ghidează realizarea investigațiilor psihopedagogice. Astfel abordarea experimentală a temei propuse a implicat parcurgerea a trei etape distincte:

- etapa documentării teoretice și a sintezei datelor furnizate de demersul investigativ de natură constatativă, fapt care a condus la formularea ipotezei experimentale;
- etapa delimitării spațiului operațional, etapă concretizată în realizarea eșantionării conținutului și a populației studiate;

- etapa realizării designului experimental, respectiv a proiectării pretestului, experimentului propriu-zis, posttestului, retestului și a conținutului acestora;

Investigațiile subsumate cercetării de față sunt stabilite în acord cu următoarele obiective specifice:

- proiectarea și aplicarea unor programe de intervenție pentru copiii cu dificultăți de învățare în două direcții principale:
 - stimularea cognitivă a funcțiilor instrumentale care ar putea fi cauza dificultăților de învățare
 - îmbunătățirea relațiilor din cadrul grupului integrator al elevilor cu dificultăți de învățare
- înregistrarea, monitorizarea și compararea rezultatelor obținute de elevii din grupul experimental și cel de control în pretest, posttest și retest

Organizarea și desfășurarea experimentului s-a bazat pe sinteza premiselor teoretice și a obiectivelor specifice enunțate anterior, permițând formularea ipotezei de lucru necesare unui experiment eficient și relevant. Prin urmare, ipoteza de bază în virtutea căreia s-a structurat experimentul are la bază ideea că programele de intervenție proiectate în vederea dezvoltării funcțiilor instrumentale care cauzează dificultăți de învățare dar și a îmbunătățirii relațiilor elevilor cu procese atipice în dezvoltare cu ceilalți colegi de clasă ar crea un context favorabil învățării conducând la creșterea rezultatelor școlare ale elevilor de clasa a III-a la disciplinele limba română și matematică.

În manieră sintetică, ipoteza generală necesară organizării și desfășurării experimentului întreprins s-ar putea concretiza astfel: **Proiectarea și aplicarea unor programe de intervenție cu valoare de „bune practici” poate contribui la îmbunătățirea performanțelor școlare la elevii cu procese atipice în dezvoltare.**

Datorită faptului că cercetarea întreprinsă a fost orientată către două direcții principale am considerat necesară concretizarea ipotezei generale în două ipoteze secundare. Astfel avem:

Ipotza secundară 1:

Introducerea unui program de stimulare cognitivă a funcțiilor instrumentale ale copiilor cu procese atipice în dezvoltare (dificultăți de învățare) determină îmbunătățirea performanțelor școlare ale acestor copii

Ipoteza nulă (H₀): îmbunătățirea performanțelor școlare ale elevilor cu dificultăți de învățare se datorează hazardului

Variabila independentă: A – tipul de intervenție (stimulare cognitivă a funcțiilor instrumentale)

a_0 – grupul de control, fără intervenție

a_1 – grupul experimental, supus programului de stimulare cognitivă

Variabila dependentă: X - performanțele școlare cuantificate în calificative obținute la Limba Română și Matematică

Ipoteza secundară 2:

Introducerea unor activități de cunoaștere și autocunoaștere a elevilor, de consiliere a grupului integrator (a copiilor cu dificultăți de învățare) poate contribui la îmbunătățirea relațiilor din cadrul grupului (a grupului în general, a elevilor cu dificultăți de învățare cu ceilalți membri ai grupului)

Ipoteza nulă (Ho): îmbunătățirea relațiilor din cadrul grupului se datorează hazardului

Variabila independentă: B – tipul de intervenție (programul de consiliere)

b_0 – grupul de control, fără intervenție

b_1 – grupul experimental, supus programului de consiliere

Variabila dependentă: Y – tipul de relații din cadrul grupului

Designul experimental

Experimentul s-a desfășurat pe parcursul anului școlar 2010-2011 conform următorului design experimental:

Tabel nr. 1. Designul experimental general

Etapa Lotul	Pretest	Etapa experimentală	Posttest	Retest Folow-up
Experimental	Eșantionarea Stabilirea nivelului la care	Introducerea variabilelor independente	Măsurarea variabilelor dependente	Măsurarea evoluției în timp a
De control	se situează loturile de subiecți Diagnoza Se aplică celeași probe la ambele loturi	Non-intervenție	Identice la ambele loturi	caracteristicilor supuse analizei Se aplică celeași probe la ambele loturi

Experimentul pedagogic întreprins a fost derulat în perioada 2010-2011, cu următoarele etape și secvențe distincte:

- etapa constatativă finalizată cu administrarea pretestului;
- etapa intervenției psihopedagogice și aplicarea posttestului;
- retestul;

Etapa constatativă s-a derulat în intervalul mai- noiembrie 2010, iar la finele acesteia a avut loc administrarea pretestului. Etapa de pretest a fost organizată și proiectată în așa fel încât să permită stabilirea gradului de comparabilitate statistică între loturile experimentale și cele de control din punct de vedere al dezvoltării funcțiilor instrumentale, al performanțelor școlare ale elevilor la Limba Română Și Matematică dar și al modului în care se stabilesc relațiile într-o clasă de elevi.

Etapa desfășurării experimentului formativ s-a derulat în intervalul noiembrie 2010- mai 2011 și a avut în vedere intervenția asupra activității didactice și educaționale la lotul experimental, în timp ce activitatea lotului martor s-a desfășurat fără a fi influențată de variabilele experimentale preconizate. La sfârșitul acestei perioade a fost administrat posttestul, având ca obiectiv principal monitorizarea comparativă a evoluției școlare a elevilor din grupul experimental și cel de control în vederea confirmării ipotezelor experimentale dar și a relațiilor stabilite în cadrul grupului integrator, clasa de elevi.

Etapa de retest a avut loc în lunile septembrie și octombrie ale anului școlar 2011-2012, având drept scop verificarea stabilității în timp a rezultatelor obținute în cursul intervenției experimentale derulate în anul școlar anterior.

În vederea asigurării cadrului impus de necesitatea testării validității ipotezei formulate, pentru desfășurarea experimentului am proiectat un program de intervenție formativă care s-a desfășurat pe parcursul anului școlar 2010-2011, aplicat claselor implicate în experiment în cadrul programului școlar.

Programul experimental a constat în:

1. conceperea și aplicarea unor programe de dezvoltare a funcțiilor instrumentale a căror funcționare deficitară poate sta la baza apariției dificultăților de învățare
2. conceperea și realizarea unor activități de consiliere bazate pe jocuri de cunoaștere, autocunoaștere și comunicare realizate în vederea îmbunătățirii relațiilor din cadrul grupului integrator al elevilor cu dificultăți de învățare incluși în experiment

În vederea desfășurării optime a experimentului s-a avut în vedere o colaborare cu cadrele didactice din școală și în special cu învățătorii de la clasele care constituiau eșantioanele de subiecți, constând în explicitarea scopului și condițiilor de realizare a

cercetării, solicitându-se sprijin și colaborare din partea acestora în derularea programului propus.

În ceea ce privește capitolul IV al lucrării, acesta se ocupă de **Analiza și interpretarea rezultatelor**. Este vorba atât de rezultatele obținute în urma introducerii programului de dezvoltare al funcțiilor instrumentale la copiii cu dificultăți de învățare și de performanțele obținute de aceștia la cele două materii luate în calcul Limba română și Matematică cât și de rezultatele referitoare la modul în care elevii cu procese atipice de dezvoltare sunt percepuți de către clasa-grupul integrator.

Valorile pragurilor de semnificație obținute sunt redate în tabelul de mai jos.

Tabel nr. 2: Valorile lui F (Fischer) pentru performanțele elevilor la Limba română și Matematică

	df	F	p
Rezultate matematică	1-58	82,693	,000
Rezultate Limba română	1-58	37,936	,000

Valoarea lui $F(1,58)$ – rezultate Matematică= 82,693, semnificativă la $p < 0,01$

Valoarea calculată pentru $F(1,58)$ – rezultate Limba română = 37,936 este semnificativă la un $p < 0,01$

Din toate acestea putem extrage o singură concluzie și anume: funcțiile instrumentale afectate sau nefuncționale pot duce la dificultăți de învățare dar intervenind asupra lor, stimulându-le dezvoltarea, ajungem la îmbunătățirea performanțelor școlare ale elevilor. Intervenția are deci efect. Rezultă că prima ipoteză experimentală : **introducerea unui program de stimulare cognitivă a funcțiilor instrumentale ale copiilor cu procese atipice în dezvoltare (dificultăți de învățare) determină îmbunătățirea performanțelor școlare ale acestor copii** poate fi confirmată.

În urma orelor de consiliere desfășurate pe parcursul a 2 luni (câte o oră pe săptămână), ale căror proiecte de activitate sunt redate în anexe am aplicat din nou același test sociometric compus din trei categorii de itemi:

- Stat în bancă
- Învățat acasă
- Joaca în pauze

Rezultatele au fost interpretate prin intermediul matricilor sociometrice pe baza cărora am calculat indicii sociometrici care vin să confirme ipoteza secundară nr.2 : **introducerea unor**

activități de cunoaștere și autocunoaștere a elevilor, de consiliere a grupului integrator (a copiilor cu dificultăți de învățare) contribuie la îmbunătățirea relațiilor din cadrul grupului (a grupului în general, a elevilor cu dificultăți de învățare cu ceilalți membri ai grupului).

După părerea noastră îmbunătățirea relațiilor din grup va duce la creșterea sintonității grupului respectiv, la o mai pronunțată dorință de ajutorare a celorlalți, la o mai bună acceptare a acestora care va avea ca rezultat și îmbunătățirea performanțelor școlare ale elevilor din clasa respectivă în general, cu dificultăți de învățare în special.

Rezultatele obținute de grupul experimental se datorează implementării unui program de intervenție bazat pe dezvoltarea funcțiilor instrumentale implicate în apariția dificultăților de învățare pe de o parte și pe consilierea clasei în care sunt integrați elevii cu dificultăți de învățare pe de altă parte. Suntem în măsură să apreciem astfel că cele două ipoteze nule se suspendă, modificările pozitive intervenite în cazul elevilor din grupul experimental nu se datorează aleatorului, factorilor conjuncturali, situaționali, întâmplători, ci demersurilor întreprinse care au facilitat obținerea unor rezultate semnificativ (statistic) crescute în cazul grupului experimental, în raport cu cel de control. Respingând/anulând ipotezele nule, acceptăm valoarea de justete a ipotezei formulate la începutul cercetării și recomandăm implementarea variabilei independente și în alte contexte educaționale, prin aplicarea de programe bazate pe dezvoltarea funcțiilor instrumentale și consilierea claselor în care sunt integrați elevi cu procese atipice în dezvoltare.

În concluzie putem afirma că rezultatele obținute în posttest de loturile experimentale denotă eficiența intervenției formative asupra ameliorării rezultatelor școlare ale elevilor. Afirmatia de mai sus este susținută de pragurile de semnificație mai mici decât 0,05 în fiecare situație, evidențiate prin calculele statistice efectuate și care demonstrează modificările pozitive survenite la nivelul loturilor experimentale.

Rezultatele din retest confirmă eficiența programului de dezvoltare introdus arătând ca acestea și-au păstrat eficiența în timp, măsurarea aplicându-se la un interval de trei luni de la încetarea experimentului formativ.

Concluzii raportate la obiectivele și ipotezele propuse

În literatura de specialitate (Bruner, 1970; Feuerstein 1979; Fodor și Spelke 1990; Nelson 1996; Geary 1998; Tomasello 2002, Sindelar 1992, 1994), întâlnim destul de des idei conform cărora:

- Ființele umane sunt modificabile, societatea modificându-se dacă persoanele care o compun vor fi schimbate

- Un rol important în dezvoltarea cognitivă îl deține limbajul care contribuie la reflectarea și transformarea experienței pentru a putea face față cerințelor societății
- la baza tulburărilor de învățare și de comportament, pe lângă alte cauze posibile, se găsesc în procent destul de mare (în mai mult de 20 % dintre cazuri) funcțiile instrumentale slab dezvoltate sau care funcționează dizarmonic
- funcțiile instrumentale de care trebuie să ținem cont atunci când întâlnim elevi cu dificultăți de învățare sunt: diferitele forme de percepție și discriminare auditivă și vizuală, forme ale memoriei și atenției vizuale și auditive, coordonarea vizuo-motorie, schema corporală și orientarea spațio-temporală, motricitatea articulară. Dacă în cazul acestora apar probleme de funcționare șansa ca dificultățile de învățare să apară este mult mai mare.
- Pentru obținerea unor rezultate pozitive în învățare este necesar ca elevul să dispună de o stimă de sine crescută, sau aflată cel puțin la nivel mediu, care depinde în mare măsură de felul în care acesta este privit și acceptat de grupul din care face parte, sau din care ar dori să facă parte

În cercetarea întreprinsă am pornit tocmai de la ideile enumerate mai sus, formulând pe baza lor o ipoteză generală și anume: **Proiectarea și aplicarea unor programe de intervenție cu valoare de „bune practici” poate contribui la îmbunătățirea performanțelor școlare la elevii cu procese atipice în dezvoltare.**

Sigur, intervenția în cazul elevilor cu dificultăți de învățare, ca de altfel în cazul oricărei categorii de elevi poate fi orientată în foarte multe direcții: de la dezvoltarea elementelor simple care pot sta la baza dificultăților până la introducerea unor proiecte de intervenție individualizată pentru fiecare elev în parte, de la consilierea elevului până la consilierea grupului din care acesta face parte sau a familiei în care crește un elev cu o anumită dizabilitate, de la pregătirea cadrelor didactice care lucrează cu acești elevi până la încercări de pregătire a societății în care aceștia urmează să se integreze. Normal că nu am putut include aici toate aceste elemente, ca urmare ne-am orientat activitatea spre două direcții de bază, obiectivele principale urmărite fiind:

- stimularea cognitivă a funcțiilor instrumentale care ar putea fi cauza dificultăților de învățare

- îmbunătățirea relațiilor din cadrul grupului integrator al elevilor cu dificultăți de învățare

Ca urmare, prima ipoteză secundară formulată a fost: **Introducerea unui program de stimulare cognitivă a funcțiilor instrumentale ale copiilor cu procese atipice în dezvoltare (dificultăți de învățare) determină îmbunătățirea performanțelor școlare ale acestor copii.** În acest scop am utilizat în vederea testării funcțiilor instrumentale o metodă foarte eficientă și relativ ușor de utilizat dezvoltată de psihologul austriac Brigitte Sindelar. Pe baza rezultatelor obținute în pretest am creat un program de corectare al funcțiilor instrumentale, program ce conține atât exerciții preluate după Sindelar cât și exerciții adaptate sau create personal în vederea atingerii obiectivelor propuse. În posttest și retest funcțiile instrumentale au fost evaluate din nou cu aceeași metodă și analizând rezultatele finale se poate afirma că în cele mai multe cazuri programul propus a fost eficient (demonstrat prin pragurile de semnificație mai mici decât 0,05), s-au îmbunătățit rezultatele elevilor pentru fiecare subprobă în parte (subprobe care testează modul de dezvoltare a funcțiilor instrumentale), excepție făcând 5 subprobe și anume subprobele 8 (Integrare intermodală- realizarea conexiunii între cuvânt și imagine), 9 (Memorie vizuală-serială- memorarea ordinii imaginilor), 13 (Memorie intermodală- redarea unor imagini cu cuvinte), 17 (Atenție vizuală- identificarea unei forme) și 18 (Atenție acustică – identificarea unui cuvânt în text), fapt explicabil destul de simplu tocmai prin specificul activităților școlare și a tipurilor de exerciții care se desfășoară zilnic în cadrul activităților școlare.

Însă ceea ce se înregistrează ca succes constituie îmbunătățirea rezultatelor și performanțelor școlare ale elevilor la cele două materii de bază (Limba Română și Matematică) într-un interval de timp relativ scurt (6 luni), existând diferențe semnificative între pretest și posttest dar și între pretest și retest atât la Limba română cât și la Matematică, pragul de semnificație fiind mai mic decât 0,01.

Concluzia care poate fi trasă analizând rezultatele obținute este că ipoteza secundară 1 se confirmă, elevii cu dificultăți de învățare își îmbunătățesc performanțele școlare dacă li se dezvoltă funcțiile instrumentale deficitare.

În ceea ce privește partea a doua a programului de intervenție, cea referitoare la îmbunătățirea imaginii elevilor cu dificultăți de învățare în grupul clasă integrator, care ar putea duce la îmbunătățirea performanțelor școlare ale acestor elevi am reușit demonstrarea faptului că prin utilizarea unor jocuri de cunoaștere-intercunoaștere imaginea elevilor cu dificultăți de învățare în fața colegilor lor crește (o demonstrează indicii sociometrici calculați în pretest, posttest și retest).

Eperimentul s-a desfășurat la patru clase (2- experimentale, 2- de control) dar pe un număr relativ mic de elevi cu dificultăți de învățare (6 elevi), chiar dacă numărul de subiecți incluși în experiment a fost mai mare: 92 de subiecți din care 46 din lotul experimental și 46 din lotul de control. Rezultatele obținute vin să confirme și ipoteza secundară 2: **Introducerea unor activități de cunoaștere și autocunoaștere a elevilor, de consiliere a grupului integrator (a copiilor cu dificultăți de învățare) poate contribui la îmbunătățirea relațiilor din cadrul grupului (a grupului în general, a elevilor cu dificultăți de învățare cu ceilalți membri ai grupului).**

Concluzii referitoare la grupul de elevi participanți la experiment

Eficiența activităților formative prin aplicarea unor programe de intervenție pentru dezvoltarea funcțiilor instrumentale și pentru îmbunătățirea performanțelor școlare ale elevilor cu dificultăți de învățare, precum și pentru întărirea coeziunii grupului clasă în care sunt integrați acești elevi, desfășurate pe parcursul unui semestru școlar a fost înregistrată prin aplicarea post-testului, atât pentru grupul experimental, cât și pentru grupul de control. Scopul aplicării acestui test a fost de a înregistra și compara evoluția performanțelor școlare la grupul experimental, prin efectuarea de comparații între etapa constativă și etapa experimentală. Testele de evaluare au confirmat o creștere semnificativă pentru grupul experimental și o menținere a nivelului inițial performanțial la grupul de control, existând o discrepanță între cele două grupuri, relevantă din punct de vedere statistic. Aceasta dovedește că variabila independentă implementată confirmă așteptările inițiale, că poate fi considerată o soluție optimă în ameliorarea rezultatelor școlare la nivelul populației de elevi de clasa a III-a.

Grupul de control s-a menținut la un nivel uniform, constant, cu ușoare fluctuații la nivel individual în achiziția de cunoștințe de Limba și literatura română și Matematică. Deși este alocat prin Planul de învățământ un număr mult mai mare de ore la această disciplină comparativ cu altele, rezultatele învățării sunt de cele mai multe ori sub așteptări, iar frecvența dificultăților de învățare se manifestă atât în capacitatea de comunicare orală, cât și scrisă, preponderent axate însă pe capacitatea de lectură, pe comprehensiunea unui text scris, pe reproducerea logică, coerentă și fluentă a unui conținut.

Referitor la **grupul experimental** putem aprecia că:

- în cadrul activităților de recuperare desfășurate prin joc, elevii demonstrează o motivație crescută corelată cu un grad ridicat de participare la lecții
- elevii sunt stimulați să se implice în rezolvarea sarcinilor de lucru prin elementele de joc, recompense, penalități și bonusuri într-o gamă diversificată,

parcurgând integral secvența de învățare, devenind mai motivați de a intra în posesia unor noi informații;

- fiind grupați în foarte multe dintre activitățile desfășurate elevii realizează că nu sunt singurii care se confruntă cu o asemenea problemă, li se dezvoltă capacitatea și dorința de a-i ajuta pe ceilalți, de a colabora cu ei ceea ce va duce și la o toleranță mai crescută în clasă, la reducerea agresivității față de ceilalți colegi
- activitățile remediale desfășurate cu un singur elev, cu sarcini diferențiate, conduc la o condiție privilegiată și invidiată de restul grupului rezultând o creștere a stimei de sine a subiectului în cauză, activitatea nefiind percepută ca în sistemul tradițional unde elevul este stigmatizat și etichetat de grup în cazul în care prestează o activitate de acest tip.
- activitățile de consiliere, prin jocurile de autocunoaștere și intercunoaștere introduse, duc la creșterea informațiilor pe care elevii le au unii despre ceilalți, aceasta contribuind la o mai bună acceptare, la creșterea stimei de sine, chiar la îmbunătățirea rezultatelor școlare, a dorinței de a participa împreună la diferitele activități organizate
- percepția timpului de lucru și a efortului depus scade considerabil elevii solicitând în permanență alte lecții-activități de consiliere
- se stabilesc noi relații educaționale între profesor și elev în spațiul clasei, relații bazate pe încredere reciprocă, o comunicare eliberată de constrângerea discursului didactic clasic, învățătorul nu mai este depozitarul informației, ci își asumă noi roluri în cadrul clasei.

Desigur, nu avem pretenția de a fi epuizat tematica abordată, ca urmare dintre limitele lucrării se pot aminti:

- numărul mic de elevi cu care s-a desfășurat experimentul, mai ales în ceea ce privește cea de-a doua ipoteză. Dar după cum am specificat deja este vorba despre numărul mic al elevilor cu dificultăți de învățare care sunt incluși într-o clasă obișnuită. Ori lucrând în această situație cu clase ar fi fost practic imposibilă activitatea la mai multe grupe. Dar, demonstrând eficiența programului printre intențiile ulterioare de cercetare se numără și cea de extindere a acestor tipuri de activități la cât mai multe clase în care

sunt și elevi cu dificultăți de învățare, în primul rând prin cooptarea și trezirea interesului cadrelor didactice care lucrează cu aceștia.

- Nu s-a realizat încă o demonstrație concretă și exactă a faptului că relațiile pozitive din cadrul clasei duc la creșterea performanțelor școlare ale elevilor cu dificultăți de învățare. Pentru viitor intenționăm realizarea unor corelații între rezultatele școlare ale elevilor, stima de sine a acestora și indicii sociometrici care indică modalitatea în care ei au reușit să se integreze în grupul/clasa din care fac parte.

Aportul adus de lucrarea realizată ar fi:

- încercarea de sintetizare a cât mai multor informații referitoare la dificultățile de învățare, prin consultarea bibliografiei autohtone și străine.
- sublinierea rolului funcțiilor de bază (instrumentale) în dezvoltarea cognitivă a preșcolarilor și școlarii mici
- introducerea unei metode, puțin cunoscute și utilizate la noi în țară, de evaluare a funcțiilor instrumentale (Metoda Sindelar), metodă care de altfel este relativ ușor de aplicat și interpretat și care ar putea constitui un real sprijin tuturor specialiștilor care lucrează cu copii care au diferite întârzieri în dezvoltare.
- Crearea unui program de dezvoltare a funcțiilor instrumentale, pe baza celui dezvoltat de Brigitte Sindelar, dar prin adaptarea exercițiilor la specificul sistemului de învățământ românesc și prin introducerea unor noi tipuri și categorii de exerciții, concepute special în acest scop
- Introducerea unor activități de consiliere a clasei din care fac parte elevii cu dificultăți de învățare în scopul îmbunătățirii imaginii acestora, ca premisă pentru o mai bună participare la activitatea de învățare
- demonstrarea rolului deosebit de important al cadrului didactic în formarea comportamentului copiilor cu care lucrează și a importanței de a fi informați pentru a putea să ne raportăm corect la toate categoriile de copii.

BIBLIOGRAFIE:

- Ames, R., Ames, C., (1991), *Motivation and Effective Teaching* in Idol, L., Fly Jones, B., „Educational values and cognitive instruction: Implications for Reform”, Hillsdale N.J., Lawrence Erlbaum
- Anderson, M.,(1998), *Intelligencia és fejlődés*, Kulturtrade Kiadó, Budapest
- Aniței, M. (2007). *Psihologie experimentală*. Editura Polirom, Iași
- Ausubel, D., Robinson, F., (1981), *Învățarea în școală. O introducere în psihologia pedagogică*, Editura Didactică Și Pedagogică, București
- Băban, A. (2001), *Consiliere educațională – ghid metodologic pentru orele de dirigenție și consiliere*, Ed. Psinet, Cluj-Napoca
- Bernat, S., E., (2003), *Tehnica învățării eficiente*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca
- Bocoș, M., Jucan, D., (2008), *Fundamentele pedagogiei. Teoria și metodologia curriculum-ului*, Editura Paralela 45, Pitești
- Bocoș, M., (2007), *Teoria și practica cercetării pedagogice*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca
- Bocoș, M., (coord.), Jalba, G., Felegean, D., (2004), *Evaluarea în învățământul primar. Aplicații practice*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca
- Boici, G., (1998), *Evaluarea copiilor cu cerințe educative speciale în perspectiva integrării*, Editura Timpul, Iași
- Bonchiș, E., (1998), *Copilul și copilăria- o abordare psiho-pedagogică*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea
- Bonchiș, E., (Coord.), (2000), *Dezvoltarea umană*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea
- Bonchiș, E., (coord.), (2002), *Învățarea școlară*, Editura Universității Emanuel, Oradea
- Bonchiș, E., (2007), *Teorii ale dezvoltării copilului*, Editura Dacia, Cluj Napoca
- Bruner, J., (1970), *Pentru o teorie a instruirii*, EDP, București
- Bruner, J., (1970), *Procesul educației intelectuale*, Editura Științifică, București
- Buică, C., (2004), *Bazele defectologiei*, Editura Aramis, București
- Catalano, H., C., (2009), *Dificultățile de învățare transversale. Program de intervenție educațională pentru elevii cu părinți emigranți*, Editura Paralela 45, Pitești
- Chelcea, S., (2001), *Tehnici de cercetare sociologică*, Editura SNSPA, București

- Chelemen, I., (2010), *Elemente de psihopedagogie specială*, Editura Universității din Oradea, Oradea
- Chelemen, I., (2006), *Impactul psiho-social asupra familiei ca urmare a dizabilității copilului*, Editura Universității din Oradea, Oradea
- Chiș, V., (2001), *Activitatea profesorului între curriculum și evaluare*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- Chiș, V., (2002), *Provocările pedagogiei contemporane*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- Chiș, V., (2005), *Pedagogia contemporană – pedagogia pentru competențe*. Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- Cosmovoci, A., (1996), *Psihologie generală*, Editura Polirom, Iași
- Deci, E.L., Vallerand, R.J., Pelletier, L.G., Ryan, R.M., (1991), *Motivation and Education: the Self- Determination Perspective*, Journal of Educational Psychology, 26
- Drăgan, I., Nicola, I. (1995), *Cercetarea psihopedagogică*, Editura Tipomur, Târgu-Mureș
- Drugaș, M., Roșeanu, G., (2010), *Analiza statistică pas cu pas*, Editura Universității din Oradea, Oradea
- Drugaș, I., Bîrle, D., (2008), (coord.), *Educăm și vindecăm prin...povești*, Editura Universității din Oradea, Oradea
- Druțu, I., (1995), *Psihopedagogia deficiențelor mentale*, Universitatea Babeș-Bolyai – curs intern, Cluj Napoca
- Duane, D. D., Leong, C. K., (1985), *Understanding learning disabilities: International and multidisciplinary views*. New York: Plenum Press.
- Filimon, L., (2001), *Psihologia educației*, Editura Universității din Oradea, Oradea
- Geary, D.C., (1998), *Biológia, kultúra és a nemzetek közti külömbiségek a matematikai képességben*, In: Sternberg, R.J., Ben-Zeev, T., (coord.), *A matematikai gondolkodás természete*, Vince Kiadó, Budapest, pag. 141-171
- Gerebenne Varbiro, K., (1995), *A tanulási zavar jelenségkörének gyógypedagógiai pszichológiai értelmezése*, in: „...önmagában véve senki sem...” Tanulmányok a gyógypedagógiai pszichológia és határtudományainak köréből, Szerk.: Zászkaliczky, P., BGGYTF, Budapest.
- Gherguț, A., (2005), *Sinteze de psihopedagogie specială*, Editura Polirom, Iași

- Gherguț, A.,(2007), *Psihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale*, Strategii diferențiate și incluzive în educație , Editura Polirom, Iași.
- Golu, M., (2000), *Fundamentele psihologiei*, Editura Fundației „România de Măine ”, București
- Gyenei, M., (2007), *Iskolai tanulás- tanulási képességek fejlesztése*, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Argumentum Kiadó, Budapest
- Harrison, A.G., (2005), *Recommended Best Practices for the Early Identification and Diagnosis of Children with Specific Learning Disabilities in Ontario*, Canadian Journal of school Psychology, 20,21: 21-43
- Hatzichristou, C., Hopf,D., (1993), *Students with Learning Disabilities: Academic and Psychosocial Aspects of Adaptation*, School Psychology International, 14:43
- Hilgard,E., Bower, G., (1974), *Teorii ale învățării*, EDP, București
- Hodder, C., Waligun, J., Willard, M., (1986), *Guide pour l'enseignement aux élèves ayant des difficultés d'apprentissage*, adaptat după Dow, I., &co.,(1980) “*Manual for Teachers of Students with Learning Disabilities*”, Ontario
- Hudițeanu, A., (2002), *Introducere în psihologia educației*, Editura Psihomedica, Sibiu
- Ionescu, M., Bocoș, M., (2009), *Tratat de didactica moderna*, Editura Paralela 45, Pitești
- Ionescu, M., Chiș, V., (2001), *Pedagogie- Suporturi pentru formarea profesorilor*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca
- Ionescu, M., Bocoș, M., (2001), *Cercetarea pedagogică și inovația în învățământ*, în „Pedagogie. Suporturi pentru formarea profesorilor”, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- Jigău, M. (2001). *Consilierea carierei*. Editura Sigma, București
- Jones, C.J., (1985), *Analysis of the Self concepts of Handicapped Students*, Remedial and Special education, 6:32-6
- Jurcău,N., (2000), *Psihologie educațională*, Editura U.T. Pres, Cluj-Napoca
- Karmiloff-Smith, A., (1994), *Túl a modularitáson: a kognitív tudomány fejlődésemélet megközelítése*, In: Pléh, Cs. (coord.), *Kognitív Tudomány*, Osiris Kiadó, Budapest, 254-281
- Kulcsar, T.,(1978), *Factorii psihologici ai reușitei școlare*, Editura Didactică și Pedagogică, București
- Lemeni, G., Miclea, M., (coord.) (2004), *Consiliere și Orientare-ghid de educație pentru carieră*. Editura, Editura ASCR, Cluj-Napoca.

Lerner, J.,(1997), *Learning disabilities*, Houghton Mifflin CO, Boston

Marcu, V., Bradea, A., (2010), *Abordarea interculturalității în educația multietnică*, Editura Universității din Oradea, Oradea

Marcu, V., Filimon, L., (2003), (coord.), *Psihopedagogie pentru formarea profesorilor*, Editura Universității din Oradea, Oradea

Miclea, M., (1999), *Psihologie cognitivă*, Editura Polirom, Iași

Moldovan, I., (2006), *Corectarea tulburărilor limbajului oral*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca

Mușu, I., Taflan, A., (coord.), (1998), *Terapia educațională integrată*, Editura Pro Humanitate, București

Neamțu, C., Gherguț, A., (2000), *Psihopedagogie specială*, Editura Polirom, Iași

Nicola, I., (1996), *Tratat de pedagogie școlară*, EDP, București

Nicola, I., (1978), *Dirigintele și sintalitatea colectivului de elevi*, EDP, București

Nicola, I., (1997), *Microsociologia colectivului de elevi*, EDP, București

Panțuru, S., (2002), *Elemente de teoria și metodologia instruirii*, Editura Universității Transilvania, Brașov

Păunescu, C., (1977), *Deficiența mintală și organizarea personalității*, EDP, București

Păunescu, C., Mușu, I., (1997), *Psihopedagogie specială integrată*, Editura Pro Humanitate, București

Pinczesne Palasthy, I., (2008), *Tanulasi zavarok felleszto gyakorlatok*, Pedellus Tankonyvkiado, Debrecen

Pinker, S., (2000), *Hogyan működik az elme*, Osiris Kiadó, Budapest

Popescu-Neveanu, P., Zlate, M., Crețu, T., (1996), *Psihologie*, Editura Didactică și Pedagogică, București

Popovici, D.V., (2009), (coord.), *Intervenția recuperativ-terapeutică pentru copiii cu dizabilități multiple*, Editura Ruxandra, Chișinău

Radu, I., Ionescu, M., (1987), *Cercetarea pedagogică – moment al perfecționării și creativității*, în "Experiență didactică și creativitate", autori I. Radu, M. Ionescu, Editura Dacia, Cluj-Napoca

Radu, I., (coord.), (1993), *Metodologie psihologică și analiza datelor*, Editura Sincron, Cluj-Napoca

Radu, I., Iluț, P., Matei, L., (1994), *Psihologie socială*, Editura EXE, Cluj Napoca

Radu, G., (1975), *Direcții ale îmbunătățirii învățământului ajutător*, în Probleme de defectologie, IX, EP, București

- Rotariu, T., Iluț, P., (1997), *Ancheta socială și sondajul de opinie*, Editura Polirom, Iași
- Rourke, B. P., Del Dotto, J. E., (1994), *Learning Disabilities. A Neuropsychological Perspective*, London–New Delhi, Sage. Thousand Oaks.
- Rotariu, T. & Iluț, P. (2001). *Ancheta sociologică și sondajul de opinie. Teorie și practică*. Iași: Editura Polirom
- Sas, C., (2006), *Activitatea și personalitatea cadrului didactic pentru ciclul primar*, Editura Universității din Oradea, Oradea
- Sas, C., (coord.), (2010), *Cunoașterea și dezvoltarea competenței emoționale*, Editura Universității din Oradea, Oradea
- Sălăvăstru, D., (2004), *Psihologia educației*, Editura Polirom, Iași
- Schaub, H., Zenke, K.,G., (2001), *Dictionar de pedagogie*, Editura Polirom, Iași
- Seculer, R., Blake, R., (2000), *Észlelés*, Osiris Kiadó, Budapest
- Sindelar, B., Zsoldos, M., (1998), *Tréningprogram 1., 2., 3. (Vizuális és auditív differenciálás, alak-háttér differenciálás, emlékezet, intermodalitás, szerialitás, téri orientáció)* , BGGYTF , Budapest
- Sugden, A.D., (1989), *Skill Generalization and Children with Learning Difficulties*, in Sugden,A.D., *Cognitive Approach in Special Education*, The Falmer Press, Philadelphia
- Tilstone,C., Lacey,P., Robertson, C., (2000), *Pupils with Learning Difficulties in Mainstream Schools*, David Fulton, Pub, London
- Tomasello, M., (2002), *Gondolkodás és kultúra*, Osiris Kiadó, Budapest
- Trip, S., (2007), *Educație rațional emotivă și comportamentală :formara deprinderilor de gândire rațională la copii și adolescenți*, Editura Universității din Oradea, Oradea
- UNESCO, (1995), *Cerințele speciale în clasa. Pachet de resurse pentru instruirea profesorilor*”, tradusa și editată în limba română prin grija Reprezentantei Speciale UNICEF în România
- Ungureanu, D.,(1998), *Copiii cu dificultăți de învățare*, EDP ,Bucuresti
- Ungureanu, D.,(2000), *Educația integrată și școala incluzivă*, Editura de Vest, Timișoara
- Viau, R., (1997), *La motivation en contexte scolaire*, De Boeck & Larcier S.A.; Paris
- Vîgotski, L. S., (1972), *Opere psihologice alese, vol I-II*, Editura Didactică și Pedagogică, București

- Vrășmaș, E., (2007), *Dificultățile de învățare în școală*, Editura V&I Integral, București
- Vrășmaș, E., (2007), *Psihopedagogia copilului cu dificultăți de învățare*, Proiectul Pentru Invățământul rural
- Vrășmaș, E., (2004), *Introducere în educația cerințelor speciale*, Ed.CREDIS; București
- Vrășmaș, T., (2004), *Școala și educația pentru toți*, Ed.Miniped, București
- Vrășmaș, T., Daunt, P., Mușu, L., (1996), *Integrarea în comunitate a copiilor cu cerințe educative speciale*, M.Î. reprezentanța UNICEF în România
- Vernon, A., (2006), *Dezvoltarea inteligenței emoționale*, Editura ASCR, Cluj Napoca
- Verza, E., Paun, E., (coord.), (1998), *Educația integrată a copiilor cu handicap*, Asociația RENINCO, UNICEF, București
- Weiner, B., (1979), *A Theory of Motivation for some Classroom Experiences*, Journal of Educational Psychology, 71: 3-25
- Winne, P.H., Woodlands, M.J., Wong, B.Y., (1982), *Comparability of Self-concept Among Learning Disabled, Normal and Gifted Students*, Journal of Learning Disabilities 15: 470-5
- Zlate, M., (2000), *Introducere în psihologie*, Editura Polirom, Iași
- Zsoldos, M., Ringhofer, J., (coord.), (2002), *De jó, már én is tudom! Óvodáskorú és iskolát kezdő gyerekek korai fejlesztése*, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest
- *** *Intervenția timpurie la copilul cu risc de deficiențe senzoriale – Ghid practic pentru părinți*, material realizat cu sprijinul financiar al Fundației Sense Internațional România, Editura SEMNE. București, 2007

Surse on-line:

- <http://www.scribd.com/doc/10232898/5-TEORIILE-INVATARIU-> accesat la 16.01.2011
- Breakwell, G., Hammond, S., Fife-Schaw, C. & Smith, J. (2006). Research methods in psychology, 3rd Edition, Sage Publications, <http://books.google.com>: 24.04.2010
- Denzin, N.& Lincoln, Y. (2000). *Handbook of Qualitative Research*. Second Edition, Sage: London, <http://books.google.com>: 25.04.2010
- Iacob <http://www.scribd.com/doc/27700905/Iacob-psihologia-dezvoltarii>

- http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles/displayArticle/articleID_15577/Elevii-din-UE-incep-sa-invete-limbi-straine-mai-devreme.html-27.03.2009
- Klassen R. M., Neufeld P., Munro, F., (2005), *When IQ is Irrelevant to the Definition of Learning Disabilities: Australian School Psychologists' Beliefs and Practice*, *School Psychology International*; 26; 297, <http://www.sagepublications.com>, 03.08.2009
- Lodico, M., Spaulding, D. & Voegtle, K. (2006). *Methods in Educational Research: From Theory to Practice*, Josey Bass, <http://books.google.com>: 25.04.2010
- Ogilvy, C.M., (1994), What is the diagnostic significance of specific learning difficulties, *School Psychology International* 1994, 15-55, <http://www.sagepublications.com>, 14.09.2009
- Rourke, B.P., Fuerst, D.E., (1996), Psychosocial dimensions of learning disability subtypes, <http://spi.sagepub.com/cgi/content/abstract/18/2/119>, 03.08.2009
- Skuy, M., (1997), *Cross cultural and Interdimensional Implications of Feuerstein's Construct of Mediated Learning Experience*, *School Psychology International* 1997; 18; 119, <http://spi.sagepub.com/cgi/content/abstract/18/2/119>, 14.09.2009